

H. C. Andersen og kirkegårdene ude og hjemme

P. I. Nissen Jøker

I H. C. Andersens righoldige og alsidige forfatterskab har kirkegården også fået sin plads. Hovedindtrykket er, at digteren har holdt af kirkegården og interesseret sig for den. Fremdragelse af nogle enkeltheder vil give et billede af forholdet.

Selv havde H. C. Andersen ingen pårørendes grave at pleje og passe. Forholdene ville det anderledes. Som elleveårig mistede han sin far. Begyndelsen af eventyret »Reisekammeraten« bærer tydeligt præg om faderens bortgang. I nogle linier her dukker mindet om faderens grav op. Det er da drengen Johannes, på sin vej ud i den vide verden, en søndag efter at have været i kirke, ude på kirkegården ser, at nogle af gravene er vokset til med højt græs. »Da tænkte Johannes på sin Faders Grav, der ogsaa maatte komme til at see ud som disse, nu han ikke kunde luge og pynte den. Han satte sig da ned og rykkede Græsset af, reiste Trækorsene op, der vare faldne om, og lagde Krandsene, som Vinden havde revet bort fra Gravene, igjen paa deres Sted, idet han tænkte, maaske at En gør det Samme ved min Faders Grav, nu jeg ikke kan gøre det!«

Moderen døde i 1833, A. modtog efterretningen i Rom. Historien »Hun duede ikke« er digtet om denne ulykkelige kvinde. Vemodigt er det at læse linierne om hendes sidste færd: »Til Kirkegaarden blev hun bragt, de Fattiges Kirkegaard. Maren plantede et lille Rosentræ paa

Graven, Drengen stod ved siden.« Jevnfør fig. 100.

I foråret 1831 rejste H. C. Andersen ud på sin første udenlandsrejse. Den er skildret i bogen med den lange titel: »Skyggebilder af en Reise til Harzen, det sachsiske Schweitz etc. etc., i Sommeren 1831.« I relation til citatet fra »Reisekammeraten« er det interessant her at læse om besøget på en sachsisk kirkegård (Lohmen): »Den havde mig noget saare venligt; en frisk Grav var nylig kastet, det hvide Sand strøet paa, men Vinden havde revet Blomsterne af Graven, jeg samlede dem igjen til en Krands og lagde dem på den, en lille Fugl qviddrede i Træet tæt ved, som om den vilde sige mig Tak; han havde vist seet og kjendt den stille Sover, der her hvilede sit trætte Hoved i den kjølige Jord.«

Det har uden tvivl interesseret H. C. Andersen at pynte graven. Han havde sans for at arrangere blomster og binde krans. Rigmor Stampe fortæller i »H. C. Andersen og hans nærmeste omgang«, at når A. var på landet, på herregårdene, så havde han næsten altid den nydeligste lille buket med hjem fra sine daglige spadsereture. »Den var ordnet og sammensat af nogle få blomster eller brogede blade, bær, et par strå, sammenbundet med et græs; det var et graciøst lille æventyr.«

På Tysklandsreisen kommer digteren også til Leipzig. På kirkegården her undrer han sig over, at de friske grave rundt om var så underligt pyntede, »man havde foruden Blomster og Krands besat dem med Citroner og Apelsiner, og nogle af disse vare skaarne i Stykker.« Han overværer en begravelse. »Kisten blev baaren paa Mændenes Skuldre, og var ogsaa pyntet med Blomster, Citroner og Apelsiner.«

Kirkegårdsbesøget her giver A. anledning til følgende betragtning: »At en Grav smykkes med en enkelt Krands, finder jeg smukt og betydningsfuldt; Tømmermanden sætter jo ogsaa sin Krands med det brogede Flitterguld paa Husets Tag, naar den hele bygning er reist; hvorfor skulde vi da ikke, ligesom han, ogsaa her sætte en Krands; Graven er dog Taget

Fig. 100.
Vilh. Pedersens
illustration til
»Hun duede ikke«.

paa vor Jordlivs Bygning, først naar denne er klappet til, er den fuldkommen reist«.

Historisk interessant er kapitlet »Kirkegaarden ved Scutari« (jevnf. VK. XIII s. 12 og 27) i rejsebogen »En Digters Bazar«. A. fortæller her, at Tyrkerne betragter sig som fremmede i *Europa*, de vil derfor hvile i deres fædreland, det er *Asien*. Ved Scutari er Konstatinopels største kirkegaard. »Der, hvor Een er jordet, lægge Tyrkerne aldrig et nyt Liig, den Dødes Grav er hans Hjem, og det er fredet! saaledes maa Kirkegaarden voxe, den ved Scutari strækker sig milevidt. For hvert Barn, som fødes, plantes en Platan, for hvert Menneske, der døer, plantes en Cypress, Kirkegaarden ved Scutari er derfor en udstrakt Skov, den er gjemmenskaaret med Veie og Stier. Her ere de rigste Gravmonumenter, den største Afvexling af Mindesøiler over de Døde. Paa de Grave, der dækkes af en flad udstrakt Steen, er midt i denne anbragt en Fordybning, hvori Regnvandet kan samles, de herreløse Hunde lædske her deres Tørst, og Tyrken, som seer det, findes heri et Tegn paa, at den Døde er salig i *Mohammeds Paradiis*.«

Interessant er ogsaa, hvad A. beretter om gravstenene her over de døde. Mens de for mandsgravenes vedkommende har en gylden indskrift med den dødes navn og stand og en sindrig gravskrift, der melder om livets forgængelighed eller opfordrer til at bede for den døde, så ses på kvindegravens sten »kun udhugget et Lotus-Blad, smykket med Guld, intet Ord taler om hende — ogsaa i Døden er Qvinden her tilsløret, ukjendt for den Fremmede.« Stenene på mandsgravene bar foruden inskriptionen en udhugget turban eller fez.

I året 1862 foretog A. en Spaniensrejse. Rejsebogen »I Spanien« er et resultat heraf. Han har bl. a. besøgt *Barcelonas* kendte kirkegård (jevnf. VK. IX s. 14 og 29). Husene med Colombarierne minder ham om »store Pakhuse med Laage ved Laage.« Det var ikke rigtigt noget for digteren. Derimod blev han meget indtaget i *Malagas* protestantiske kirkegård. »Det er et dejligt Sted,« skriver han og lovpriser det i sin beretning. Et stykke Paradis, den dejligste have — hedder det. Endvidere: Her stode Myrtehækker i Blomster til tusinde Brudekranse; høie Geraniebuske omhegnede

Mindetavler med Indskrift paa Dansk, Norsk kan det ogsaa kaldes, forsaavidt det var Indskrift over en Nordmand; her var Engelsk, Tydsk og Hollandsk at læse. Passionsblomster slyngede deres Ranker over mange Gravstene, Pebertræerne sænkede deres grædepiilshængende Grene ned over Hvilestedet.«

Og da A. for anden gang på rejsen kommer til *Malaga*, besøger han atter — sit yndlingssted kalder han det — den protestantiske kirkegård. Hans tanke havde været der, da han engang under rejsen følte sig syg.

I modsætning hertil følte A. ubehag ved den protestantiske kirkegård i *Venedig*. (jevnf. VK. IX s. 33-40). Om denne hedder det i »*Improvisatoren*«: »Den Fremmede, Protestanten, jordedes her langt fra sit Fædreland, jordedes paa en lille Strimmel af Jord mellem Bølger, der Dag for Dag syntes at bortrive den svage Rest. Hvide Menneskeben stak frem af Sandet; kun Brændingen græd over dem.« — A. var i Venedig syg efter et skorpionstik i hånden. I et brev om Venedigopholdet har han skrevet: »Var jeg død i Venedig, da skulde jeg ogsaa have hvilet her.«

I romanen »*At være eller ikke være*« fortæller A. en anekdote med tilknytning til *Assistens* kirkegård i *København*. En engelsk familie havde på vej til Rusland et ophold i København. De tog en vogn og bad kusken køre dem hen et sted, hvor der var smukt. Det var for kusken *Assistens* kirkegård. Det blev det ogsaa for passagererne. De blev så henrykt over stedet, at de lovede at komme igen og lade sig begrave der, det smukkeste sted i verden. Det ligger nær at tænke, at A. har ladet episoden få en plads i romanen, netop fordi han har holdt af *Assistens* på Nørrebro, kirkegården, hvor han kom til at hvile.

Interessant er det, hvad A. i »*Kun en Spillemand*« beretter fra en svunden tid om *St. Knuds kirkegård* i *Odense*: »Træder man ind paa *St. Knuds Kirkegaard*, da kan man ikke bruge Digterens Ord: »let bølger Græsset over vore Grave!« Alle Grave ere her brolagte, ganske som man brolægger en Gade. De Efterlevende, som ret ville vise Omhu for deres Døde, sørge for at Brolægningen holdes vedlige og hvert lille Græsstraa bliver bortluget.«

A. kunne være hård i sin kritik, når han stod over for noget, han ikke synes

om. Et eksempel herpå er følgende linier om *St. Johannes kirkegård* ved *Lissabon* (efter rejsebogen »*Et Besøg i Portugal 1866*«): »Den midterste Plads indtages af et Capel, i hvis mange Nicher prange Helgenskikkelser, hugne i Marmor; men slettere gjort har jeg intet Arbeide seet; det er Vrægebilleder af Helgener, forfærdelige Idiotskikkelser, det er en Forsyndelse mod det rene Marmor. Ud fra Capellet strækker sig i Alleen Monument ved Monument, formede som smaa tunge Taarne eller opstillede Pyramider; man gaar herude i Billedhuggerkunstens Barndom.«

Til slut et par inskriptioner, som H. C. Andersen har set på sine kirkegårdsbesøg og skrevet ned. De har sikkert rørt hans hjerte. Fra *Leipzig*s kirkegård har han hentet følgende vers af den tyske digter Hölty:

»Heute hüpfte im Frühlings-Tanz
Noch der frohe Knabe,
Morgen weht der Todtenkranz
Schon auf seinem Grabe!«

Og fra kirkegården i *Leksand* i Sverige dette:

»Ach hur södt att hafva lefvat,
ach hur skönt att kunna dö!«

Gravvers

August F. Schmidt (fortsat fra side 84, sluttet).

Endelig skal der fremføres nogle nutids gravskrifter, af hvilke nogle er af høj digterisk værdi. Stærkt gribende er det vers, som *Jeppe Aakjær* lod indhugge på sine forældres gravsten på *Fly* kirkegård ved Skive:

„Saa mangan Slægt lig knækket Rør
Sank ned for denne Kirkedør,
Vel signet I, som segned her
i Læ for Sorgers Bygevej.“

På *Ansgarskirkegården* i Øster Jølby på Mors ligger lægprædikanten og politikeren *Søren Olesen* begravet. Da der i 1914 skulle rejses en sten på hans grav, skrev *Jeppe Aakjær* følgende vers over sin gamle ven:

„Tung var din Vej,
Graad dunkled tit dit Øje,
men alt blev lyst,
naar Synet gjaldt det Høje.“

Disse linier er indhugget på bagsiden af *Søren Olesens* gravsten.

På skuespillerinden *Ella Ungermanns* grav på *Søllerød* kirkegård er på mindestenen indhugget *Johannes V. Jensens* underfuldt skønne digt:

„De danske Grøfters vilde Flor —
Ak findes paa den vide Jord
saa sommerlig og sval en Pragt,
saa sød en Magt?“

Før Høstetid naar Rugen staar
med grønne Aks, og Dræet gaar
og Kørvel breder Skærmen ud —
du lyse Gud!

Nu vokser Is i Hav og Sund.
Hvor er den sommergrønne Stund,
da Blomst og Vej og Gud og du
var i mit Nu?“

Den sønderjydske folkemindesamler *Hans Pilegaard* (1857—1931) har på sin grav på *Lintrup* kirkegård syd for Kongeåen fået dette mindevers, skrevet af hans datter *Sara*:

„I Lys og i Skygge
Med dig var vi trygge.
Vi stadig fornemmer
Og aldrig forglemmer
Din Kærlighed!“

På *Brabrand* kirkegård hviler *Bodil Oxholm* (1925—39), der på sit gravmæle har fået dette vers, skrevet af hendes sørgende fader:

„At synge, juble, lege
var Arv du fik i Eje.
At frygte, elske, bede
Af Tarv du lod dig lede.“

Og endelig skal hidsættes det vers, der findes indhugget på maleren *Jens Hansen-Aarslevs* grav på *Årslev* kirkegård ved Århus:

„Forsagende Verdens Pris og Lov
da Skæbnen ham Hjerteskaar slog,
han rejste til Hjemmet bag Aarslev Skov
for der i Læ ved Minders Hegn
at leve ensom med Kunst og Bog
i Barndommens kære Egn.“

I dette vers (fra 1944) findes i kort fremstilling denne begavede kunstmalers levnedsløb fortalt. Dette skulle også være meningen med mindeverset, som under tegnede blev opfordret til at skrive.

Vandrer vi et lille stykke hen ad den stille kirkegårdsgang på *Årslev* kirkegård, kommer vi til hvilestedet for en anden søn af den lille by, han hed også *Jens* og var ligeledes kunstnerisk begavet. Her tænkes på organisten og komponisten *Jens Handberg* (1911-1942), på hvis gravsten findes i let ændret form et par linier af *Michael Rossings* kendte digt om lærken: »I Dødens Lande springer atter ud en Vaar«.

Hos digterne finder man bedst ord for de ønsker, man bærer i sindet om det livsalige land, hvor sorger ej findes. Den smerte, verden kan volde en, varer dog kun så kort, når man betænker evigheden:

„Det er en liden Tid
Saa har jeg vunden,
Saa er den ganske Strid
Med eet forsvunden,
Saa kan jeg hvile mig
I Rosen-Sale
Og uafsladelig
Med Jesum tale“.

Dette vers af *H. A. Brorson* (fra salme nr. 571 i »Den danske Salmebog«, 1953) ønskede *Søren Kierkegaard* som indskrift på sin gravsten (på Assistens Kirkegård), og man forstår jo godt nok, at den store tænker var standset op ved disse billedrige linjer, der så henførende smukt taler om hvilen efter møjen. Længslen efter det jordiske fædreland finder vi et virkeligt skønt udtryk for i den indskrift, der findes på digteren *Børge Janssens* grav på den protestantiske kirkegård i Rom, hvor Janssen døde 1933. Her læser man linjerne:

„Og langt derinde,
hvor Skaanelands Kyst
rækker Haand til de danske Lande,
der ligger Kronborg den Kronjuvel,
Guldringen om Danmarks Pande“.

Og endelig skal vi høre ord, der påkalder ganske andre stemninger end dem, som har rørt vore mildeligt bevægede hjerter under tilegnelsen af de foranstående vers på gravmælen: *Halfdan Rasmussens* linjer på det mindesmærke, der ved Helliggejsts Kirke i København er rejst over en urne (gravsat her 29. august 1946), der indeholder asken af en ukendt koncentrationslejr fange. *Halfdan Rasmussens* vers til den ukendte ven lyder:

„Muselmand, Ukendte Job,
Aske i en Askehob.
Legioners Sorg og Ve
sover i din Askes Sne.
Menneske, ukendte Ven,
giv os Mennesket igen“.

Disse i indhold og form fuldkomne strofer fremkalder på særegen gribende måde den sindsstemning, man umiddelbart bliver behersket af, når man ved, at her på dette sted er nedsat asken af en af koncentrationslejrenes ofre. I gaskamrene blev de udhungredes sorger endt. Tilbage står en menneskehed, der knytter hænderne og beder: lad aldrig denne ufattelige skændsel komme igen. Den ukendte Job og hans talløse lidelsesfæller har tilsidst kun kunnet trøste sig ved forjættelsen: »Kommer hid til mig alle I, som ere besværede og lider Møje, og jeg vil give Eder Hvile«.

Dekadencen i indskrifterne

I fortsættelse af forfatteren *August F. Schmidts* artikel foran om gravvers, der har stået som maleriske *tilføjelser* til de faktiske oplysninger, som gravmælerne iøvrigt har bragt, og til de omstændelige, men ikke mindre malende livsskildringer, som har været bragt som eksempler på de af konservator *P. Linde* skildrede plader på gamle kister (siderne 59–61), kan vi ikke her lade være med at komme med et hjertesuk.

Ikke just over, at gravmælerne nu kun sjældent bringer *vers*, og heller ikke over, at de ikke mere udbreder sig i panegyriske vendinger om livet, dets forløb eller mening, — hver tid må ha sit tids-sprog i så henseende, og vi skal ikke bare abe efter eller ustandseligt tale om, hvor godt alting var engang. Nej, — men bare over den uhyggelige tendens, som går igen i en meget væsentlig del af de »texter«, der nu placeres på gravmælerne, og som har kørt os helt over i den anden grøft, — den hvor gravmælernes text faktisk ikke mæler nogetsomhelst og først og fremmest ikke oplyser nogetsomhelst *biografisk*.

En vandring på moderne kirkegårde eller på nyere eller nybelagte gravgårde på ældre kirkegårde er noget af en ørkenvandring, hvis man vil ha oplysning om; hvem der hviler der, og enten vil finde en bestemt person eller vil udlæse personal- eller lokalhistorie af gravmælernes text. Denne er nemlig stort set stivnet i det rene ingenting, lapidariske enstavel-sesord, der i deres nød står noget så *ensomme* på gravmælerne.

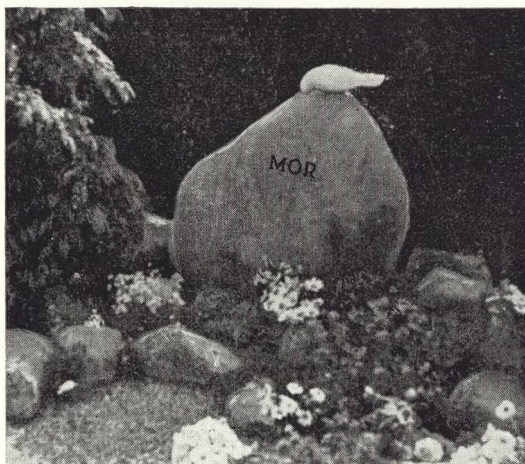

Fig. 101.
Et af de tusinder af
gravmæler, som kun
mæler eenstavel-sesord.
Foto: forfatteren.